

Z OBSAHU

Představení nového katalogu „Československo 1918-1939“	1
Doporučená letecká pošta v Rakousku-Uhersku 1918	5
Známky krakovského vydání	8
Naši filatelističtí znalci a funkcionáři	11
Ecuador – miestne ochranné prílohy 1902 a 1907	14
Cauca	15
Jamajka	18
Známky indických států – Bušhár	21
Umenie na slovenských poštových známkách	23
Na východ je cesta dlhá	24

AUS DEM INHALT

Vorstellung des neuen Katalogs „Tschechoslowakei 1918-1939“	1
Einschreibe-Luftpost in Österreich-Ungarn 1918	5
Briefmarken der Krakauer Ausgabe	8
Unsere philatelistischen Prüfer und Funktionäre	11
Ecuador - Lokale Schutzauflagen 1902 und 1907	14
Cauca	15
Jamaic	18
Briefmarken der indischen Staaten - Bussahr	21
Kunst auf slowakischen Briefmarken	23
Der lange Weg nach Osten	24

FROM THE CONTENTS

Introduction of the new catalogue „Czechoslovakia 1918-1939“	1
Registered airmail in Austria-Hungary in 1918	5
Stamps of the Krakow issue	8
Our philatelic experts and officers	11
Ecuador - local security imprints 1902 and 1907	14
Cauca	15
Jamaic	18
Stamps of Indian States - Bussahr	21
Art on Slovak stamps	23
The long way to the east	24

REDAKCE: Odpovědný redaktor: Jaromír Petřík

✉: Filatelie KLIM, Merkur, P.O.B. 431, 660 31 Brno 2
☎: 731 515 154 e-mail: redakce@merkur-revue.eu

ADMINISTRACE A ZÁSILKOVÉ SLUŽBY:

✉: Filatelie KLIM, Merkur, P.O.B. 431, 660 31 Brno 2
☎: 542 211 931 e-mail: risa@filatelie-klim.com

REDAKČNÍ KOLEKTIV: Fr. Dvořáček, Zdeněk Flípek, Zdeněk Fritz, Jan Klím, Radomír Květon, Pavel Matoušek, Jaromír Petřík, V. Schödelbauer, Lubor Samuel, Jan Štöfka

ODBORNÍ PORADCI: Pavel Pittermann, Jiří Stupka, Světopluk Šablátura

EXTERNÍ SPOLUPRACOVNÍCI: Hans van Dooremalen, Nizozemí; Petr Gebauer, ČR; Petr Hoffmann, Švédsko; Hubert Kříž, ČR; Jaroslav Verner, USA.

Za původnost a věcnou správnost příspěvků ručí autor.
Přejímání jakýchkoliv textů a vyobrazení z tohoto časopisu je možné jen se svolením redakce.

VYDÁVÁ: MERKUR-REVUE, s.r.o., Veselá 37, 602 00 Brno 2

Odpovědný vydavatel: Jan Klím ☎: 542 211 931

TISK: EUROPRINTY, spol. s r. o.

Podávání novinových zásilek povoleno Českou poštou, s.p., OZ JM Ředitelství v Brně č.j. P/2-4838 ze dne 8. 12. 1995 MK ČR E7381 ISSN 1211-3077

APLIKACE ČESKÉHO HERALDICKÉHO LVA NA VYZNAMENÁNÍCH

JOSEF L. HRDÝ

Úvod

Heraldické znamení dvouocasého korunovaného lva jako prvotní královského majestátu ve středověku a v průběhu dějin považované jako vyjádření české státnosti vcházel do života od konce 12. století. Před zrozením lva se objevoval na celku českých knížat zprvu černá celice červenošedými plamennými zdobená, což byl odliš na říšskou celici, a později se stal modrým mezi Přemyslovci. Dosažení budování českého znaku shledal ve své práci historik Josef Petřík (3), kdy uvedl slova kronikáře Dalimila (ze 14. století), že kníže Vladislav vymyslel se po boju císařem v roce 1198 v bitvě u Bláha obdržel ke královské koruně osobní znak bílého jednoocasého lva. Toto kronikářovo tvrzení není důsledně strážnický a teprve až na počátku kníže Přemysla I. po roce 1192 se vedle celice objevoval již lev dvouocasý a opět tzv. kronikář Dalimil tvrdí, že druhý ocas přidal českému knížeti do celice opět císař za to, že český kníže mu pomohl porazit nepřítelů Saxe.

Obr. 1

Použití heraldického dvouocasého lva velice dobře dokládá česká mince 13. století, kdy na brakteátech Přemysla II. Otakara se jasně profiluje toto heraldické znamení, aby potom pro zavedení české grošové měny v roce 1300 bylo atributem české vládní mince (2) (obr. 1).

K začátkům českého heraldického znamení je nutné se zmínit i o jeho prvním barvosním vyobrazení, protože dosavadní numismatika a strážnická památky nám představují českého heraldického lva pouze plasticky v barvě kovu nebo vosku. První barvosný obraz této heraldické figury nacházíme na šitinnaci Petrušáče obdoby Karlovy z let 1313-1321 (5). Toto vyobrazení, které byla velmi často publikováno, nám představuje bílého (stříbrného) zlaté korunovaného se zlatou zbrojí dvouocasého lva ve skloce doprava položeného na červeném štítě. Toto první barvosní provedení českého znaku z počátku 14. století se stalo předlohou pro další a další vytvoření státního lva v průběhu českých dějin (6). V této knize studii nasměřuji, jak se aplikovala heraldická figura českého lva na vyznamenáních české či československé proveniencí.

První užití českého heraldického lva ve faleristice

Obr. 2

Bezsporně prvním českým vyznamenáním je pamětní vyznamenání pro účastníky šlechtického děpovědného činu Františka I. de France. V roce 1813 po skončení napoleonských válek se za vítězství armádami vyřídil také rakouský císař se svou náctou, v níž jeho osobní děpovědnost tvořilo i 38 šlechticů z Českého království, tzv. Nihilgarde. Pro ně zaslal císař v roce 1814 pamětní vyznamenání zvané *Česky šlechtický kříž 1813/1814* (zob. 2). Odznakem tohoto vyznamenání je slatý červený smaltovaný štápný kříž multitrakého typu s centrálním medailonkem, kde na červeném podkladě je položen bíle smaltovaný český heraldický lev ve skloce. Na rubu je medailon bílý s neokřídleným výhledem napsaným v barvě kovu. Štápný je průběžně bílo-červená bílá. Zasláno o pomění tohoto vyznamenání má bezsporně český falerista Václav Měříčka, který věnoval historii tohoto kříže několik svých článků a uvedl ho i ve svých publikacích (5). Mění našimi faleristy je toto vyznamenání dobře známo a jsou známy i jeho jednostranné současně kopie.

Kříž je poměrně malý – výškový rozměr je 28 mm a středový medailon má průměr jen 13 mm. Proto i vyobrazení českého heraldického lva v bílém smaltu v miniaturní podobě není v přesném heraldickém činu (např. i koruna je bílá, zbroj lva není zobrazena a považujeme-li ho ve zřetění, potom v tak miniaturním provedení nemohou být zřetěny a vyzobních dívech zobrazeny všechny detaily). Proto je třeba říci, že toto vyobrazení českého heraldického lva je prvním a také i posledním zobrazením na vyznamenáních v době, kdy české země byly součástí habsburské monarchie. Český šlechtický kříž byl totiž jediným vyznamenáním, které v tomto období považujeme za vyznamenání související s českou státností.

Až i v období habsburské monarchie je možno se setkat s českým heraldickým lvem na památkách dvojnás plasticky, jako např. na korunovačnických medailích. I když některé z těchto medailů byly opatřeny okrajem a byly rozbité, není je možno považovat za vyznamenání smyslu státnosti (6).

S českým lvem je také možno se setkat na záslužných nenositelných medailích úřadů Českého království do roku 1918 a samozřejmě na celé řadě spolkových medailů hasičů,

vojenských veteránů apod. Tyto hmotné památky poskytují heraldikovi zajímavý srovnávací materiál ke studiu vývoje heraldiky u nás, ale tato problematika již leží mimo dané téma.

Nová situace po roce 1918 a vznik Řádu bílého lva

Otázka státních symbolů po vzniku Československa v roce 1918 zaměřovala politickou reprezentaci po řadu měsíců, až došlo ke schůzi a v březnu 1920 byl zveřejněn návrh zákona, který ve věci státního znaku rozhodl celkem tři jeho formy, a to malý znak, střední znak a velký znak (7). Tehdy byl pověřen výtvarným zpracováním státních znaků tehdejší významný designér František Kysela. Z hlediska faktotiky nás zajímá znak malý, protože ten nebo jeho výtvarná adaptace figuroval na některých československých vyznamenáních. Byly to zřejmě dísky praktické, protože střední a největší znak velký pro svou složitost se nehodily k drobnému plastickému vyjádření, jak to bylo na vyznamenáních nutné. Malý státní znak vycházel ze znaku Českého království tak, jak se po celou dobu od 13. století objevoval, tedy na červeném štítě stříbrný lev se okolo drápy se zlatou zbrojí. Po dohodě se slovenskou politickou reprezentací byl lev obklopen zprvu štítek se slovenským celkem tj. červeným štítem, kde na modrém trojúh. je postaven stříbrný patronní kříž. Nikdy se o tyto heraldické úpravy hovořilo o československém lva. V tomto provedení potom malý státní znak převládá především období válečné emigrace i poválečný vývoj až do roku 1960.

Ovšem první česká vyznamenání vznikala ještě před kodifikací státního znaku. S činností československých legií na Rusi souvisí založení hned dvou řádů: jde o *Řád sokola* spojený s osobou generála Štefánka a řád *Za svobodu*, z kterého byla realizována jen *Medaile Jana Žižky*. Je známo, že první vydání Štefánkova řádu bylo vyrobeno v Tokiu a Žižkova medaile zřejmě podle rozkazu generála Gajdy v Jekatěrinburgu. Obě tato vyznamenání nemají žádnou heraldickou náplň. Poprvé se český lev spolu s dalšími zemskými znaky objevuje na vyznamenání založeném československou prozatímní vládou v Paříži v listopadu 1918 a to je *Čs. válečný kříž 1914-1918*.

Výtvarný návrh zpracoval malíř František Kupka, který řešil tento kříž jako propojené čtyři kruhy se zemskými znaky, kde v horním kruhu se poprvé nachází český heraldický lev na oficiálním vyznamenání republiky. Po roce 1920 po přijetí zákona o státních symbolech se objevuje heraldický lev na rubu *Medaile Za vítězství* v podání medailéra Otakara Španiela. Je to již lev s náprsním slovenským štítkem, tedy malý státní znak, tak jak se potom objevoval i na čs. mincích. Malý znak se potom ještě objevuje v jednom prvorepublikovém vyznamenání, a to v kříži *V těžkých dobách* založeném až roku 1938.

Obr. 3

Po vytvoření státních symbolů se vytvořil i postup ke zřízení řádu reprezentujícího nový státní útvar větší zahraniční – k osvětlení cílů státních představitelů, kteří se zabývali o Československo, tedy především Mír a politická spřátelených států, diplomati a dalších významných osob. Od konce roku 1920 do konce roku 1922 probíhaly přípravy a vytvořením tohoto řádu, který se převládá měl nazývat *Řádem československého lva* a v průběhu výtvarných soutěží na řádový odznak se zmínil název *na Řád bílého lva* a tento název nese řád dodnes. Jak z názvu vyplývá, měl být dominantním řádovým emblémem český heraldický lev, resp. lev „československý“, tj. s přidáním prvním slovenským štítkem (8). Výtvarné soutěže byly anonymní a účastnilo se jich několik českých výtvarníků, z nichž neprospěšněji byl just oslovovaný malíř a designér Alois Mucha,

který však se svými návrhy neuspěl. Realizační soutěž vyhrál málo známý rytec Rudolf Karnet, jehož návrh dle mého soudu byl výrobně zpracovaný a navíc vycházel z tehdejšího výtvarného vkusu art-deco (9) (obr. 3).

Výtvarný návrh řádového křemenu všech pěti štítů představuje obnovení červené smaltované patřičnou bohatosti (možno říci i patřičnou výzdobou), na střed je položen plasticky modelovaný heraldický střední lev z malého státního znaku. Barva štítku je bílá a matná. Astor ale nepřiblížil k výtvarnému vzoru lva, jak byl konstituován v zákoně, ale v mnoha detailech se od něho liší – například v postavení a provedení trupu lva, v jeho například předních flap drápy a znárodnění drápy se zlatem ozdobení štápců dráhy. Je jasné, že se Rudolf Karnet jako skotský designér inspiroval některými výtvarnými vzory umělců předchozích generací. Jde i o některé státní znaky od Františka Kysely, který mu byl stylově velmi blízký.

Obr. 4

předjímal Karnetovu koncepci, vyjma plence dvou ocasů (nejbližší podobnost je s návrhem lva pro praporek péveckého sdružení Hlahol v Praze co do postavení, ochlupení, tvaru jazyka - obr. 4). Není vyloučeno, že Karnet tuto publikaci znal a inspiroval se Mánesovými vzory, avšak dokázat to dnes již nelze.

Astoria ani Karnet rozhodně nechtěl svůj návrh lva, protože při složení znaku do kruhového pole medailového řádového křemenu a do kruhových polí řádových medailí, musel z výtvarných důvodů posunout tvar drápy, aby tato heraldická figura nebyla silně zrušena, a opět lva nahradil na řádový křemenu se přední flap více ozdobit, aby lépe vyčnívaly daný kruhový prostor.

Řádový křemenu je ostatně výšec heraldický bohatý, protože i na druhé straně ramene kříže posloužila k zobrazení znaků zemí tehdejší Československé republiky a na každém rameni tvořících v sedmišestiúhelní kartáči byl zpodobněn znak Čech, Moravy, Českého Slezska, Slovenska a Podkarpatské Rusi. I přes určitou míru stylizace znaků je zde dohledna jejich heraldická spřízněnost.

Prostředím, jakou si Řád bílého lva vydobyl v politických a diplomatických kruzích Evropy, vedla za 2. světové války československou vládu v britském exilu k tomu, že založila počátkem roku 1945 sestavený řád k Řádu bílého lva, který byl nazván *Československý vyznamenaný řád bílého lva Za vítězství* (11). Jak napovídá název, opět zde byl hlavním určujícím prvkem český heraldický lev s náprsním štítkem znaku Slovenska. Protože ve všech třídách je složen z lev do kruhového pole středového medailového nebo medailí, je tvořen tak, aby dobře vyčníval celý kruhový prostor a vlastně kopíruje lva z medailového volně řádové bohatosti (12).

Použití znamení lva na československých vyznamenáních do roku 1960

Tento dlouhý časový úsek zahrnuje předválečnou republiku, období II. světové války (pozn.: problematikou tzv. Protektorátu Čechy a Morava se nezabýváme, kontinuitu čs. státnosti reprezentovala vláda v londýnské emigraci a také z tohoto titulu byla oprávněna zakládat další československá vyznamenání), dále poválečnou republiku do doby komunistického puče v únoru 1948 a konečně komunistický